

چند واژه کهن فارسی از لابلای متون آنتهای تبرجم خطی

این نوشته در آن هنگام که این بنده در آن آستان قدس رضوی در قسمت فرهنگنامه قرآنی مشغول بکار بودم فراهم شد. چون سخن از فرهنگ نامه قرآنی بمیان آمد لازم است که شرحی مختصر در این باب نگاشته آید: این فرهنگنامه بیامردی جناب دکتر رجائی که در آن هنگام بمدیریت کل موزه و کتابخانه های آستان قدس رضوی برگماشته شده بودند تأسیس شد. وجود قرآنهاى گرانبها و باشکوه در آستان قدس رضوی برکسى پوشیده نیست نمایشگاهی از این نوع قرآنها در قسمت کتابخانه فراهم آمده است که زائرین و ناظرین را از دیدار آن حظ بصری هرچه تمامتر دست دهد اما چنانکه استاد دکتر رجائی در مقدمه قرآن شماره چهار نوشته اند این قرآنها بردو گونه اند: نوع اول همانهایی هستند که بنمایش گذاشته شده اند و این قرآنها از نظر تذهیب و ترصیع و نوع کاغذ و خط و غیره بی نظیر اند اما دسته دوم آنهاى هستند که از

نظر ظاهر شاید چندان بچشم نیابند اما از نظر اهمیت واقعی و معنوی برقرآنهاى دسته اول مى چربند از این قرآنها تعداد ۲۵۰ شماره برای تهیه لغت و باصطلاح جمع آوری فیش مورد بررسی قرار گرفته است و تاکنون در حدود ۵۰۰ هزار فیش توسط گروه فرهنگ نامه قرآنی که عده ای از فارغ التحصیلان و دانشجویان دانشکده ادبیات والهیات هستند جمع آوری شده است. در همین نوروز گذشته که اینجانب برای چند روزی بزادگاه خویش مشهد رفته بودم دیدار فقارا بفرهنگ نامه قرآنی سری زدم متأسفانه جناب دکتر رجائی را در آنجا ندیدم و معلوم شد که ایشان مجال آن نیافته اند که این بنیاد نهاده را پایان برند اما فقارا با جدیت هر چه تمامتر مشغول بکار دیدم. امید است که این کار عظیم و پر ارج روزی پایان پذیرد تا بر ذخائر معنوی فرهنگ فارسی سهمی بزرگ افزوده شود. اکنون چنانکه در بالا نوشتم باز می نویسم که این فراهم آورده ناچیز نمونه ای است از لغات و اصطلاحات سره فارسی که از تعدادی قرآنهاى مترجم استخراج شده است این لغات و اصطلاحات با شماره قرآن و سوره و آیه ذکر شده است و برای هر کدام از همان سوره و آیه مثالی آورده ایم.

بعضی از این کلمات کاملاً محلی هستند و در هیچ يك از فرهنگها رد پائی از آنها نیافتیم چون کلمه «بشور» و همچنین کلمه «بسکفت» بعضی دیگر از لحاظ صرفی مورد توجه هستند چون «ازاوا» بجای «ازاو» یا اصطلاح «ها پذیر» بجای «پذیر». زبانی که در ترجمه قرآنها بکار رفته است چون زبان تفاسیر قرآنی نزدیک بزبان گفتار مردم آن عهد بوده است تا آنها بهتر درک کنند بنابراین این با فراهم آوردن این یاد داشت ها ما نمونه ای از زبان زنده آن عهد را بدست می دهیم.

۱- الحاف . بشور شماره قرآن ۳۰

شماره سوره و آیه ۲۷۳ - ۲

مثال : تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ لَا يَسْتَشْكُونَ النَّاسَ الْحَافًا وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَيَنَّ اللَّهُ بِهِ عَلِيمٌ .

۲- اَمَل : پیش نهاد شماره قرآن ۳۲

شماره سوره و آیه ۳ - ۱۵

مثال : ذَرَهُمْ يَا كُلُّوا وَيَتَمَتَّعُوا وَيُلْهَيْهِمُ الْأَمَلُ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ

۳- اَمَل : بیوس شماره قرآن ۲۷

شماره سوره و آیه ۴۶ - ۱۸

مثال : الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا .

۴- اِخْتَلَفَ : برافروشدند شماره قرآن ۳۰

شماره سوره و آیه ۱۹ - ۳

مثال : انَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ أُوْتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ وَمَنْ يَكْفُرْ بِآيَاتِ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ .

۵- بَرَق : بختوَه شماره قرآن

شماره سوره و آیه ۱۹ - ۲

مثال : أَوْ كَصَيِّبٍ مِنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ .

۶- بَطَّرَ : فیریدگی شماره قرآن ۳۲

شماره سوره و آیه ۴۷ - ۸

مثال : وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطْرًا .

۷- تَفَسَّحُوا : فراخ فرو نشینید

شماره سوره و آیه ۱۱ - ۵۸

مثال: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا
بِقِسْحِ اللَّهِ لَكُمْ .

شماره قرآن ۲۷

۸- تَفَجَّرَ : بشارد

شماره سوره و آیه ۹۱ - ۱۷

مثال: أَوْ تَكُونُ لَكَ جَنَّةٌ مِّنْ نَّخِيلٍ وَعِنَبٍ فَتُفَجَّرَ الْأَنْهَارُ
خِلَالَهَا تَفَجِيرًا .

شماره قرآن ۱۶

۹- تَقِيكُمْ : باز باید شمارا

شماره سوره و آیه ۸۱ - ۱۶

مثال: وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِمَّا خَلَقَ ظِلَالًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْجِبَالِ
أَكْنَانًا وَجَعَلَ لَكُمْ سَرَابِيلَ تَقِيكُمُ الْحَرَّ وَالسَّرَابِيلَ تَقِيكُمُ بَأْسَكُمْ .

شماره قرآن ۱۶

۱۰- تَزَاوَرُ : باز چفسد

شماره سوره و آیه ۱۷ - ۱۸

مثال: وَتَرَى الشَّمْسَ إِذَا طَلَعَتْ تَزَاوَرُ عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ
وَإِذَا غَرَبَتْ تَقَرَّبُ إِلَيْهِمْ ذَاتَ الشَّمَالِ وَهُمْ فِي فَجْوَةٍ مِنْهُ ذَلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ

شماره قرآن ۳۰

۱۱- تَدَّخِرُونَ : یخنی می نهیت

شماره سوره و آیه ۴۹ - ۳

مثال: وَاتَّبِعُواكُمْ بِمَا تَأْكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ .

شماره قرآن ۲۷

۱۲- تَفَجِير : فشاریدن

شماره سوره و آیه ۹۱ - ۱۷

مثال: أَوْ تَكُونُ لَكَ جَنَّةٌ مِّنْ نَّخِيلٍ وَعِنَبٍ فَتُفَجَّرَ الْأَنْهَارُ خِلَالَهَا تَفَجِيرًا

۱۳ : تَقَبَّلْ : ها پذیر شماره قرآن ۱۶

۲- ۱۲۷

مثال: رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ .

۱۴ : جَائِيَّة : فراز او نشسته شماره قرآن ۳۷

شماره سوره و آیه ۴۵-۲۸

مثال: وَتَرَى كُلَّ أُمَّةٍ جَائِيَّةٍ كُلُّ أُمَّةٍ تُدْعَىٰ إِلَىٰ كِتَابِهَا الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ

مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ۱۵ - جَبَّار : بارنام کننده شماره قرآن ۱۶

شماره سوره و آیه ۱۵ - ۱۴

مثال: وَاسْتَفْتَحُوا وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ

۱۶ - حَقْدَةٌ : نوابگان شماره قرآن ۱۶

شماره سوره و آیه ۷۲ - ۱۶

مثال: وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُم مِّنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُم مِّنْ

أَزْوَاجِكُمْ بَنِينَ وَحَقْدَةً .

۱۷ - خَبِير : آگاه مند شماره قرآن ۲۷

شماره سوره و آیه ۱۱۱ - ۱۱

مثال: وَإِنَّ كُلًّا لَّمَّا لِيُوفِّيَنَّهُمْ رَبُّكَ أَعْمَالَهُمْ إِنَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

۱۸ - سَفَر : سررو شماره قرآن ۳۰

شماره سوره و آیه ۲۸۳ - ۲

مثال: وَإِنْ كُنْتُمْ عَلَىٰ سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كِتَابًا فَرِهَانَ مِقْبُوْصَةً

۱۹ - سَقْف : سفد شماره قرآن ۳۲

شماره سوره و آیه ۲۶ - ۱۶

مثال: قَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَآتَى اللَّهُ بُنْيَانَهُمْ مِنَ الْقَوَاعِدِ

فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ مِنْ فَوْقِهِمْ .

شربُوا : باز خوردند (۱) شماره قرآن ۱۶

شماره سوره و آیه ۲۴۹-۲

مثال : فَشَرَبُوا مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ .

۲۰ - طَيْرٌ : پرنده خویوز (۲) شماره سوره و آیه ۴۹-۳

مثال : أَنِّي أَخْلُقُ لَكُمْ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ

۲۱- غُرَفٌ : پرواره (ها) شماره قرآن ۳۶

شماره سوره و آیه ۲۰-۳۹

مثال : لَكِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ غُرَفٌ مِّنْ فَوْقِهَا غُرَفٌ مَّبْنِيَّةٌ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ .

۲۲- غَابِرِينَ : مندگان شماره قرآن ۱۶

شماره سوره و آیه ۶۰-۱۵

مثال : إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَرْنَا أَنَّهَا كَمِنَ الْغَابِرِينَ .

۲۳ - قَهَّارٌ : شکنده کامها شماره قرآن ۳۲

شماره سوره و آیه ۴۸-۱۴

مثال : يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَوَاتُ وَ بَرَزُوا لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ .

- ۱ - در این قرآن علی الخصوص و بعضی قرآنهاى ديگر همه جا ترجمه شربوا باز خوردند آمده است در مقابل «اکلوا» که ترجمه آن خوردند آمده است بنابراین چنان می نماید که برای مایعات همه جا کلمه باز خوردن بکار میرفته است .
- ۲ - خویوز در فرهنگ نفیسی بمعنی خفاش و شب پره آمده است .

۲۴- کُفِّرْ : نسپاسی (۱)

شماره قرآن ۱۶

شماره سوره و آیه ۲۸-۱۴

مثال: اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ بَدَلُوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ كُفْرًا وَّ اَحْلَوْا قَوْمَهُمْ
دار البوار .

۲۵- لَا يَفْقَهُوْنَ : پی نیفتند

شماره قرآن ۳۳

شماره سوره و آیه ۷-۶۳

مثال: وَاَللّٰهُ خَزَايْنُ السَّمٰوٰتِ وَاَلْاَرْضِ وَاَلَّذِيْنَ الْمُنٰفِقِيْنَ لَا يَفْقَهُوْنَ

۲۶- لَا يَلْتَفِتْ : نباید که بازنگرد

شماره قرآن ۱۶

شماره سوره و آیه ۶۵- ۱۵

مثال: فَاسْرِبْ بِاَهْلِكَ يَقِطْعُ مِنَ اللَّيْلِ وَاَتَّبِعْ اَدْبَارَهُمْ وَاَلَّا يَلْتَفِتْ
مِنْكُمْ اَحَدٌ وَاَمْضُوا حَيْثُ تُؤْمَرُوْنَ .

۲۷- كَوَاقِحَ : گشن دهندگان

شماره قرآن ۲۷

شماره سوره و آیه ۲۲-۱۵

مثال: وَاَرْسَلْنَا الرِّيَّاحَ لَوَاقِحَ فَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً
فَاَسْقَيْنَاكُمُوهُ وَاَمَّا اَنْتُمْ لَهٗ بِخٰزِنِيْنَ .

۲۸- لَازِبٍ : دوسنده

شماره قرآن ۳۷

شماره سوره و آیه ۱۱-۳۷

مثال: فَاسْتَفْتِهِمْ اَهُمْ اَشَدُّ خَلْقًا اَمْ مَنْ خَلَقْنَا اِنَّا خَلَقْنَاهُمْ
مِنْ طِينٍ لَّازِبٍ .

۲۹- مُسْتَهْزِئِيْنَ : او سوس گران

شماره قرآن ۲۷

شماره سوره و آیه ۹۵ - ۱۵

مثال: اِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ .

شماره قرآن ۱۶

۳۰ - مِنْهُ : از اوا

شماره سوره و آیه ۲۵۰ - ۲

مثال: فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ قَالَ اِنَّ اللّٰهَ مُبْتَلِيكُمْ بِنَهَرٍ فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّي .

شماره قرآن ۱۶

۳۱ - مُسْلِمِينَ : بسپارنده خویشان

شماره سوره و آیه ۱۲۸ - ۲

مثال - رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمِينَ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا اُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ

شماره قرآن ۳۲

۳۲ - مُكَّاء : شخولیدن

شماره سوره و آیه ۳۵ - ۸

مثال - وَ مَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ اِلَّا مُكَّاءً وَ تَصَدِيَةً .

شماره قرآن ۲۷

۳۳ - مُتْرَفِينَ : رای مستان

شماره سوره و آیه ۱۶ - ۱۷

مثال : وَ اِذَا ارَادْنَا اَنْ نُّهْلِكَ قَرْيَةً اَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فَنَدِمْنَاهَا تَدْمِيرًا .

شماره قرآن ۱۶

۳۴ - مُتَقَابِلِينَ : روی بیک دیگرها کردگان

شماره سوره و آیه ۴۷ - ۱۵

مثال: وَ تَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غَيْلٍ اِخْوَانًا عَلٰى سُرُرٍ مُّتَقَابِلِينَ

شماره قرآن ۳۰

۳۵ - وَقُود : فروزیه

شماره سوره و آیه ۱۰ - ۳

مثال: اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ اَمْوَالُهُمْ وَلَا اَوْلَادُهُمْ مِنَ اللّٰهِ

كَيْثًا وَاُولَئِكَ هُمْ وَقُودُ النَّارِ .

شماره قرآن ۱۶

۳۶- وَاَصِيدُ: آستانه

شماره سوره و آیه ۱۸ - ۱۸

مثال: وَتَحْسَبُهُمْ اِيقَاطًا وَهُمْ رُقُودٌ وَنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ
وَذَاتَ الشَّمَالِ وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ .

شماره قرآن ۳۰

۳۷- يُكَلِّفُ: بیسگفت فرماید

شماره سوره و آیه ۲۸۶ - ۲

مثال: لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی